

SOSYOLOGCA

OCAK-HAZİRAN 2013

CİLT:3 SAYI: 5

ISSN: 2146-5207

KÜRESEL BAĞIMLILIĞIN YENİ BİÇİMİ: BELEDİYELERİN YEREL MERKEZİLEŞMESİ VE MERKEZİ İDAREYE PAZAR OLARAK BAĞLANMASI

Feyzi Çelik

Özet: Büyükşehir yasası olarak bilinen yasa 12.11.2012 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yasa ile birlikte şehirler yalnızca nüfuslarına bakılarak büyükşehir ilan edilmişlerdir. Büyükşehir olabilmenin birçok farklı kistası göz ardı edilerek topluca Büyükşehir yapıma durumu söz konusudur. Ancak bu durum uzun vadeli boyutta ciddi sorunlara yol açacaktır. Bu durumda belediyeler kendi içlerinde merkezileşmekte ve merkezi idareye pazar olarak bağlanmaktadır. Kendi işlevlerini yürütmekte sorun yaşayacak olan belediyeler ilerleyen süreçlerde önemli sorunlar ile karşılaşacaklardır. Bu durumun nedenleri ve sakıncaları bu yazımızda detaylıca incelenmiştir. **Anahtar Kelimeler:** küresel bağımlılık, belediye, yerel merkezileşme, küresel pazar.

A NEW FORM OF GLOBAL DEPENDENCE: LOCAL CENTRALIZATION OF MUNICIPALITIES AND CONNECTION TO THE CENTRAL ADMINISTRATION AS A MARKET

Feyzi Çelik

Abstract: The law known as the metropolitan law was adopted on 12.11.2012. With this law, cities were declared metropolitan cities based only on their populations. There is a case of collectively being a metropolitan city by ignoring many different criteria of being a metropolis. However, this will cause serious long-term problems. In this case, municipalities are centralized within themselves and connected to the central administration as a market. Municipalities that will have problems in executing their own functions will encounter important problems in the following processes. The reasons and drawbacks of this situation are examined in detail in this article. **Keywords:** global dependency, municipality, local centralization, global market.

KÜRESEL BAĞIMLILIĞIN YENİ BİÇİMİ: BELEDİYELERİN YEREL MERKEZİLEŞMESİ VE MERKEZİ İDAREYE PAZAR OLARAK BAĞLANMASI

Feyzi Çelik

Kamuoyunda Büyükşehir Yasası olarak bilinen, on üç ilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 12.11.2012 tarihinde kabul edildi. Yasa Cumhurbaşkanınca onaylanarak Resmi Gazetede yayınlandı. Bir kısım maddeleri yürürlüğe giren yasanın tüm hükümleri 2014 Yerel Seçimleriyle birlikte yürürlüğe girecektir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizi aşmak için Türkiye, küresel ekonomiye uyum adı altında küresel güçlerin reçeteleri doğrultusunda yeni bir rotaya girdi. Merkezi siyasetin iflas ettiği bu süreçte AKP, 2002 yılında seçimleri kazanarak hükümeti kurma görevini devraldı. Ondan önceki süreçte uygulanan ekonomik politikayı aynen devam edeceği sinyallerini aldıkça küresel güçlerin de desteğini arkasına aldı. Küreselleşmeyi kaçınılmaz bir süreç olarak gören bu anlayış Türkiye'nin İslami kimliğini de dikkate alarak Batı'nın kendisine verdiği role hazır olduğunu ortaya koymuştur. Osmanlı bakiyesi üzerinde kurulmuş Türkiye'nin kuruluş döneminde izlediği Osmanlı mirasının reddi siyasetinden vazgeçilerek Yeni Osmanlıcılık kavramları ortaya atılmıştır. Yeni-Osmanlıcılık olarak adlandırılan bu yapı ile eski Osmanlı coğrafyasının Batı karşısında savunulması veya Osmanlı mirasının sürdürülmesi amaçlanmamaktadır. Yeni Osmanlıcılığın (ABD Ortadoğusu veya BOP) gündeme gelmesi Batı saldırganlığına karşıt Doğu cephesinin askeri-siyasi savunuculuğunu üstlenmek için değil, tam tersine Batı karşısında direnebilecek güçlerin birlik ve dayanışmasını engellemek amacıyla¹ Küresel egemenlik ilişkilerinin genişlediği, her düzeyde ABD yayılmacılığının arttığı, giderek merkezi siyasetin rolünün ve gücünün belirsizleştiği bu dönemde yeni ilişkilere dayanak şehirler olmuştur. Büyükşehir yasası bu yeni girişimin hukuki

¹ Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, "Küresel Düzenin Dayanağı Olarak Kaos Coğrafyasına Dönüşmeye Direnmek veya Ortadoğu'nun Balkanlaşmasına Karşı Çıkmak İçin Osmanlı Mirasının Önemi: Tarih ve Uygarlık Savunuculuğuna Doğru", *Sosyologca*, Sayı: 3, Ocak-Haziran 2012, s. 9-18.

altyapısını oluşturacaktır. Bu yasanın doğrudan ilk ve somut sonucu ise yeni ilişkilere uyum gösteremeyen veya sınırlandıran köylerin tasfiyesidir. Bu çalışmada öncelikle bu sonucu çıkarmaya çalışacağız.

Büyükşehir yasasında yeni değişikliklerin genel gerekçesinde, “günümüzde küreselleşme ile birlikte, yönetim paradigması değişmekte ve değişim beraberinde yeni değerleri ortaya çıkarmaktadır. Etkin, etkili, vatandaş odaklı, hesap verebilen, katılımcı, saydam ve olabildiğince yerel bir yönetim anlayışı pek çok gelişmiş ülkedeki kamu yönetimi reformları için temel ilke ve değerler olarak ön plana çıkmıştır. Uygun büyüklükte hizmet üretecek güçlü yerel yönetimlerin olmayışı, koordinasyon eksikliğini gidermek” denilerek bu yasa ile küreselleşme süreci arasında bağ kurulmuştur. Ancak küreselleşmenin çevresel kriz ve daha fazla tüketime dayalı yönlerinden özellikle kaçınılarak, bu yasa ile ekolojik ve çevresel sorunların daha da artabileceği, doğal kaynakların çoğunluğunun aleyhine azınlığa aktarılacağı, yeni tarımsal tekniklerle toprağın kolayca tüketildiği, insan sağlığına zararlı kimyasalların daha çok kullanılacağı, işgücünü ucuz ve örgütsüz bırakacağı yönlerinden özellikle kaçınılmıştır. Yeni yasa ile, yasa kapsamındaki illerde büyükşehir sınırları içindeki belde belediyelerinin ve köylerin (orman köyleri dahil) tüzel kişilikleri kaldırılmakta, büyükşehir olmayan 52 ilde, nüfusu 2000’ nin altındaki belde belediyelerinin tüzel kişiliğine son verilmektedir. 56 milyon vatandaş büyükşehir belediye sınırları içinde yaşayacaktır. 29 il özel idaresi, 1591 belde belediyesi ile 16.082 köyün tüzel kişiliği sona ermekte, büyükşehir sınırlarındaki beldeler mahalleleri ile köyler ise mahalle olarak ilçe belediyelerine katılmakta, diğer illerde tüzel kişiliği sona erdirilen belde belediyeleri ise köye dönüşmektedir. Tüzel kişiliği kaldırılan yerel yönetimlerin yapacağı bazı işlemler onaya tabi kılınmakta, bu idarelerin personeli ile sahibi oldukları mallar ilgili idarelere devredilmektedir.

Yeni Büyükşehir yasasına göre mevcut nüfusu 750.000 olan illerin tamamında büyükşehir belediyesi kurulmaktadır. Büyükşehir olmanın kıstası o ilin sınırları içinde yaşayan nüfusa göredir. İlin coğrafi konumu, yüzölçümü, dahil olduğu gibi kıstasları büyükşehirin tespitinde dikkate alınmamıştır. Kanunla Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa, Van il belediyeleri büyükşehir belediyesine dönüştürülmüş ve İstanbul, Kocaeli’ ne benzer biçimde bu illere ilaveten Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya, Samsun illerindeki büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırı haline gelmiştir. Büyükşehir belediyesi kurulan illerin bulunduğu bölgelere bakıldığında Marmara Bölgesinden İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Tekirdağ ve Balıkesir’in; Ege Bölgesinden Aydın, Denizli, Manisa, Muğla ve İzmir’in; Akdeniz Bölgesinden Hatay, Kahramanmaraş, Adana, Antalya ve Mersin olduğu; Güneydoğu Anadolu Bölgesinden Mardin, Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa’nın; İç Anadolu Bölgesinden Ankara, Kayseri ve Konya’nın; Doğu Anadolu Bölgesinden Van, Erzurum ve Malatya’nın; Karadeniz Bölgesinden ise Trabzon ve Samsun illerinin

olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğu ve büyükşehir olan il sayısı dikkate alındığında büyükşehirlerin daha çok ülkenin batısında oluştuğu görülmektedir.

Yeni yasa ile Türkiye nüfusunun % 80'ini oluşturan 56 milyon kişi büyükşehirde yaşıyor olacaktır. Büyükşehir olmayan iller konusunda düzenlemeler yapıldığı da dikkate alındığında bu yasanın tüm Türkiye'nin yerel idari örgütlenmesini ilgilendirdiği söylenebilir. Yasa ile büyük şehrin tanımı ve sınırları değişiyor. İl tüm ilçe ve köyleriyle birlikte büyük şehir olarak anılıyor. Daha önceki uygulamada sadece İstanbul ve Kocaeli'de il sınırları büyük şehir sınırları sayılıyordu. Bu iki ilin il merkezi, ilçe ve köylerinin iç içe geçişi ve birbirine yakınlığı bunu zorunlu hale getirmiştir. Diğer büyük şehirlerde yalnızca birbirine yakın olan ilçe, belde ve köyler büyük şehir kapsamına alınıyordu. Başbakan bu yasaı savunurken İstanbul ve Kocaeli örneklerindeki başarıyı öne sürmüştür. Bu illerdeki uygulamaya bakılarak aynı durumun geniş coğrafyaya sahip olan diğer illerde olacağını söylemek çok zordur. Örneğin Türkiye'nin coğrafi alanı en büyük ili durumunda olan Konya ile ilçe ve köyleri arasındaki mesafe çok fazladır. Bu kadar geniş coğrafyada birbirinden uzak ve kopuk yerleşim birimlerinin merkezîyet esasına göre büyük şehre bağlanmış olması hem hizmetin götürülmesi hem de halkın yönetime katılımını zora sokmaktadır. Bu kanunla bu illerdeki büyükşehir sınırları içindeki belde belediyeleri ve orman köyleri dahil köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmakta, büyükşehir olmayan 52 ilde, nüfusu 2000'nin altındaki belde belediyelerinin tüzel kişiliğine son verilmektedir. 29 il özel idaresi, 1591 belde belediyesi ile 16.082 köyün tüzel kişiliği sona ermekte, büyükşehir sınırlarındaki beldeler mahalleleri ile köyler ise mahalle olarak ilçe belediyelerine katılmakta, diğer illerde tüzel kişiliği sona erdirilen belde belediyeleri ise köye dönüşmektedir. Tüzel kişiliği kaldırılan yerel yönetimlerin yapacağı bazı işlemler onaya tabi kılınmakta, bu idarelerin personeli ile sahibi oldukları mallar ilgili idarelere devredilmektedir. Bu yasanın getirdiği en önemli düzenlemelerden biri de ilçe belediyeleri büyük şehre bağlı alt kademe belediyeye dönüşmesi, bazı belediyelerin ve tüm köylerin mahalle haline gelmiş olmasıdır. Tüzel kişiliğe sahip yönetimi doğrudan doğruya köy halkı tarafından belirlenen ve anayasal dayanağı olan köy yönetimi böylece tarihe karışıyor. Hükümet, köy yönetimini işlevsel hale getirmek yerine mahalle haline getirip tüzel kişiliğini sona erdirip doğrudan demokrasinin tek örneği olan köy yönetimini kaldırması nispeten il merkezinden uzak olan köye hizmet götürülmesi imkansız hale gelerek köyden il ve ilçe merkezine göçü teşvik edecek bir duruma gelmiştir. Yasa ile, küresel ekonomiyle entegre olmanın bir gereği olarak daha da merkezileşmiş bir yönetimin getirildiğini söyleyebiliriz. Böylece mevcut toplumsal-idari örgütlenmenin yapısal reforma tabii tutulmasıyla Türkiye'nin dünya pazarına uyumunun sağlanması, kent odaklı, ranta ve tüketime dayalı bir toplumsal yapıya geçiş amaçlanıyor. ABD öncülüğündeki Batı'nın yeryüzü üzerindeki ekonomik, siyasi, kültürel egemenliğini somutlaştırması günümüzde "küreselleşme" adıyla anılmaktadır. Gerçekte bu sürecin, Batı dışı toplumları belirli yönlerden bütünleştirdiği gibi belirli bir açıdan parçalamakta olduğu da görülmelidir.

Küre-yerel dünya düzeninde şehirler yeni bir rol üstlenmiştir. Küreselleşmeyle zenginliğin üretimi değil ama zenginliğe el koyuş biçimi değişmiştir. Yerleşme ve şehirlerin yeni bir rol üstlenmesiyle daha az masrafla ve daha dolaylı olarak merkezi denetim mekanizmalarının güçlenmesi ve Batı-dışı toplumların zenginliklerinin engelsiz bir biçimde doğrudan ve merkeze taşınması amaçlanmaktadır.² Yerel yönetimlerin güçlü ve yetkin hale gelmesi merkezi yönetimin dikkatini çektiği için yerel yönetime bir düzen verme ve denetleme gereği ortaya çıkmıştır. Büyük kentlerin oluşması, Anadolu'da sermayesiyle gündeme gelen illerin varlığı buralarda ekonomik rantın oluşumunu da beraberinde getirdiği için yerel yönetimlerin merkezin etkisinde kalması amaçlanmıştır. Yerel yönetim, yerel halkın ihtiyaçlarının karşılanmasından çok buradan elde edilecek kaynak ve insan aracılığıyla merkeze güçlü bir şekilde yerleşmek amaçlanmaktadır. Bu şekilde küresel ilişkiyi de kontrolüne geçirmekte, aslında küresel gücün istediği de budur. Böylece büyükşehirleşmeyle belediyelerin yerel merkezileşmesi ve merkezi idareye pazar olarak bağlanması amaçlanmakta, bu da küresel bağımlılığın yeni bir biçimi haline gelmektedir. Küçük parçalara ayırıp ilişkiyi doğrudan küçük parçalar üzerinden sürdürmek egemenliğini devam ettirme aracı olan merkezi yapıya da koordinasyon görevi vermek, merkezi yönetimin denetimi/koordinasyonu klasik dönemki gibi o merkezi devletin ihtiyacı konusunda değil küresel gücün ihtiyacına göre yine şehirlerin doğrudan küreselleşmeye uyumu amaçlanıyor. Türkiye'nin Kürt sorunu konusundaki politikasına aykırılık oluşturmamak adına iller üzerindeki merkezi yönetimin kontrolü de devam etmektedir.³

Kanunun adı her ne kadar Büyük Şehir Kurulması hakkında kanun ise de bu kanunla getirilen düzenleme ile büyük şehir kurulmayan yerlerde nüfusu 2.000'den az olan belediyeler kapatılıp köy haline getirilmektedir. Bununla büyük şehir olan illerde köyler kaldırılırken bu illerde bulunan belediyeler köye dönüş-

² Ertan Eğribel, "XIX. Yüzyıldan Günümüze Batı Dünya Egemenli ve Geçirdiği Değişikliklerin Günümüzde Geldiği Yer: Küresel İmparatorluk Örgütlenmesinin Dayanakları Olarak Devlete Karşı Sivil Toplum, Şehir Odaklı Yerleşme/Taşralaşma, Temsilin Belirsizleşmesi ve Yeni Muhafazakârlık", *Sosyologca*, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2011, s. 21-29.

³ Çıkarılan yasa ile Kürt sorunu arasında bağlantı kurularak, büyükşehirlerin BDP'nin talebi doğrultusunda özerkleştiği iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı, BDP'nin birinci parti olduğu Diyarbakır, Van ve Mardin illeri dışında başka illerin büyükşehir kapsamına alınmadığı da dikkate alındığında, bu bölgelerdeki şehirlerin özerkleşmesinin amaçlanmadığı görülmektedir. "Türkiye'yi 25 bölgeye ayırarak olan bu idari-siyasi sistemde adem-i merkezîyetçilik işletilerek, birbirleriyle yoğun sosyo-kültürel ve ekonomik ilişki içinde bulunan komşu üç-beş ili kapsayan İl Genel Meclislerine benzer bir şekilde seçime iş başına gelen bir Bölge Meclisi; eğitim, sağlık, kültür, sosyal hizmetler, tarım, sanayi, denizcilik, imar, çevre, turizm, telekomünikasyon, sosyal güvenlik, kadın, gençlik ve spor gibi hizmet alanlarından sorumlu olacaktır." [http://www.ozgur-gundem.com / index.php?haberID=56470&haber](http://www.ozgur-gundem.com/index.php?haberID=56470&haber) (Çevrimiçi: 24-25 Kasım 2012).

mektedir. Böylece küçük illerden büyük şehirlere göçün yolu açılmaktadır. Kamu imkanlarının da büyük şehirlere aktarıldığı da dikkate alındığında ülke içinde büyük dengesizlikler ortaya çıkacak çoğunluğu geri kalmış bu yerler daha da geriye doğru gidecektir. Büyük şehir düzenlemesinin kapsamı dışında yer alan iller daha çok Doğu Anadolu ve İç Anadolu ile Karadeniz Bölgesinde bulunan daha çok göç veren iller olması dikkat çekicidir. Bu yasa ile birlikte bu illerden büyük şehre dönüşen illere doğru yoğun bir göç yaşanacaktır. Yasayla büyükşehir olan illerde il özel idaresi de kaldırılırken büyük şehir olmayan illerde ise il özel idaresinin varlığı devam etmektedir. Böylece coğrafi olarak birbirine komşu olan illerin bir kısmında il özel idaresi varken, diğerlerinde olmayacaktır. Bu da yasanın getirdiği handikaplardan biridir. Yine bu yasa ile büyük şehre bağlı köyler mahalleye dönüşürken, büyük şehir olmayan illerde köyler varlığını devam ettirecektir. Örneğin biri Şanlıurfa'ya diğeri Adıyaman'a bağlı iki komşu köy düşünelim; Şanlıurfa büyük şehir belediyesi statüsünde olduğu için Şanlıurfa'ya bağlı bu köy mahalle, Adıyaman büyük şehir olmadığı için Adıyaman'a bağlı olan köy olarak adlandırılacaktır. Adıyaman'a bağlı olan yerleşim birimi köy olduğu için köy yönetimini seçebilecek, köy yönetiminde tüzel kişiliği olduğu için dava açabilecektir. Şanlıurfa'ya bağlı olan köy mahalleye dönüştüğü için tüzel kişiliği olmayacak dolayısıyla hukuka aykırı işlemler için dava da açamayacaktır. Tüm bu olumsuzluklar bir yana binlerce köy mahalleye dönüşürken, belediyeler kapatılırken o köy ve beldede yaşayanların görüş ve oyuna başvurmak akla dahi gelmemektedir. Şişli ve Yeni Mahalle'deki birkaç mahalle için kıyamet koparanlar yasanın mağdur ettiği milyonları görmemektedirler.

Bu yasa ile büyükşehir olan illerde köylerin tüzel kişiliği kaldırılmaktadır. Anayasa'nın 127. maddesine göre 'köy' yerel yönetim birimi olarak tanımlanmış, köy yönetimi seçmenler tarafından seçilip, yerinden yönetim ilkesine yöre faaliyet göstereceği hüküm altına alınmıştır. Köyün kaldırılışı Anayasa'ya aykırıdır. Çünkü Anayasa'nın 13/2. maddesine göre Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz. Köy yönetimini seçme hakkına sahip olan köylü seçmenin bu kararın alınmasında hiçbir rolü de olmamıştır. İlçe veya büyükşehir belediyesi köyden mahalleye dönüşen yerlerde mimari yapıya müdahale edecek, köye tip mimari proje dayatarak geleneksel mimari yapıya sahip köylere mimari dayatmada bulunacaktır. Yasa ile diğer hak sahipleri denilerek mera, yaylak, kışlak gibi yerlerde köy iken mahalleye dönüşen köylerde köy sakini olmayanların yararlanması imkanı getirilerek zaten sınırlı olan tarımsal alanlar daha da daralacak, mera kavgaları daha da artacaktır. Verimli tarım arazilerini arsaya dönüştürme süreci hızlanacak, tarımsal üretim için kullanılan verimli tarım arazilerinin, kentsel alan kapsamına alınıp arsaya dönüştürülmesinin yolunu açılacak, yeni rant alanları yaratılıp köylü nüfus aleyhine yeni haksız zenginlikler elde edilecektir. Yasanın getirdiği en önemli risklerden biri de kırsal alanlarda bulunan mera ve kıyıların amaç dışı kişi ve kurumların kullanımına açılmasıdır. Tüzel kişiliği kaldırılan köyün bu süreç karşısında yargı yoluna gitmesinin de imkansız hale getirildiği düşünüldüğünde bu yasanın kazanılmış hak-

ları ortadan kaldırdığını da söyleyebiliriz. Hidroelektrik santrallerinin ve barajların yarattığı ekolojik tahribattan daha büyük tahribatın adeta zemini yaratılarak küresel ısınma, iklim değişikliği, kuraklık, çevre kirliliğinin de artacağı da dikkate alındığında bu yasanın ekosistem üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Türkiye kırdan kente yeni bir göç dalgası ile karşılaşacaktır. Üretim kaynakları sınırlanan, yaşam biçimine müdahale edilen kırsaldaki yurttaş kentlerde daha zor koşullarda yaşamaya, iş bulmaya ve barınmaya zorlanacaktır var olan "hizmette mesafe sorunu -kırsal alanın nüfus azlığı, oy kaybı ile hareket eden yerel yöneticilerin, nüfus yoğunluğunun olduğu kentsel alanlara daha fazla ilgi göstermesine, kırsal alanın daha da fazla ihmal edilmesine yol açacaktır.⁴ Ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin de (demiryolları, tramvaylar, duble yollar, otobanlar, hızlı tren uygulamaları vs.) etkisiyle endüstri mekanlarının köye ya da kırsala doğru gidiş süreci başlayacaktır. Böylece köy yaşamı başka bir biçimde de ortadan kalkacaktır. Hele hele bu yasa ile büyükşehir belediyelerine ilin her alanında tarım ve hayvancılık yapabilme imkanı da dikkate alındığında köye özgü tarımsal ekonomik faaliyetlerin büyükşehir belediyeleri aracılığıyla küresel yeni ilişkilere döneceği ve denetimin genelleştireceği söylenebilir. Böylece köyün ortadan kalkmasıyla birlikte köy yaşam ve kültürünün de ortadan kalkması söz konusu olacaktır.

Yeni yasayla yatırım izleme ve koordinasyon merkezi adı altında valiye bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz yeni bir merkezler kurulacağı belirtilmektedir. Belediye görev ve yetkisine müdahale anlamına gelen bu merkez büyük şehir belediyesini valiye bağlı bir hiyerarşik kurum haline getiriyor. Koordine adı altında yerel yönetimler iktidarın temsilcisi durumunda olan valilerin denetimine bırakılarak mevcut vesayet rejiminden daha geri bir rejime doğru gidilmektedir. İçişleri Bakanlığı yerine Başbakanlığa bağlı hale getiriliyor. Böylece büyük şehir belediyeleri valiler aracılığıyla başbakana bağlanıyor. Yasa ile il özel idaresi olan yerlerde yetkiler valilere, il özel idaresi kaldırılan yerlerde ise yetkiler valinin başkanlığında kurulan yatırım izleme kurullarına verilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus valilerin yerelde görev yaptıkları halde merkezi yönetime bağlı oluşudur. Bu anlamda valilerin yetkilerinin yerinden yönetim organları aleyhine artmış olması merkezileşmenin artışı olarak anlaşılmalıdır. Yerelde görev ve yetkili oldukları halde valiler merkezi yönetim tarafından atanırlar. Sahip oldukları yetkileri yetki genişliği esaslarına göre yerine getirirler (Anayasa 126/2.m). Yetki genişliği her ne kadar yerinden yönetim ilkesinin yumuşatılmış biçimi olsa da, buna merkezi yönetimin taşrada hareket alanının azalacağıın işareti olarak görülemez. Yetki genişliği ile merkez, taşradaki kuruluşlarına (örneğin vali), belli konularda kendiliğinden karar alma yetkisi tanır. Yerel yönetim anlayışının özünde temsil ve katılımın artırılması amacı bulunmakta ise de, büyükşehirleşme ile ölçeklerin bü-

⁴ <http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/bu-yasa-ulkeyi-arsaya-donusturecek-h7111.html>

yütlülmesi sonucunda temsil ve katılımın zorlaşacağı ve anlamsızlaşacağı da açıktır. 2004 sürecine bağlı olarak yerel yönetimleri güçlendirmeye yönelik düzenlemelerin devam etmesi beklenirken son dönemde artan merkezîyetçilik eğilimleri Türkiye’de siyasal partiler düzeyinde var olan ve sıkça nükseden merkezîyetçi geleneğin bitmediğinin işaretiydi.⁵

İster merkezi yönetim, ister yerinden yönetim isterse yetki genişliği ilkeleri olsun bunlar hukuksal olmaktan çok yönetim politikasıyla yakından ilgilidir.⁶ Tartışmanın odağında bulunan büyükşehirlerin büyüklüğü artıçça merkezi denetim daha da artacaktır. İstanbul örneği göz önüne alındığında, Taksim ve Çamlıca’ya cami yapılması projesinde işleyişin -mimari tarzdan lokasyona kadar- merkezi yönetimin başında bulunan başbakanın doğrudan direktifleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Bu yasa ile birlikte iktidar partisi yerel yönetim kendi partisinden onun yerine kolayca karar verme imkanı elde ederken, yerel yönetimin farklı bir partinin elindeyse onu işlemez duruma getirecek durumdadır. Böylece merkezin yerele hizmet götürüp götürmeyeceği korkusu seçmen eğiliminde etkili olacaktır.

Büyükşehirleşme sonucunda üretim ilişkileri, ticaret, tüketim, kent imarı ve köy-kent ilişkisi yeni boyutlar kazanacaktır. Yerel ilişkilerin düzenlenmesinde ve mevcut yasalara aykırı davranışlara yaptırım uygulanmasında, küresel ilişkiler içinde kendisine koordinasyon rolü verilen devlet, merkezi yönetimi etkin hale getirerek hem kontrol gücünü artırmış olacak hem de küresel güçlerin bu şehirlerle ilişkisini kolaylaştıracaktır.

Şehirlerin büyümesi, o şehirleri yönetmekte olan yerel yönetimlerin daha fazla etkili olmaları, kentsel dönüşüm uygulamalarıyla ortaya çıkan rant, büyükşehirlerin ulaşım, altyapı, ekonomik faaliyetlere katılım o yerdeki yerel yönetimleri adeta şirket haline getirmiştir. Büyük bütçelere sahip belediyeler üzerinde merkezi gücün ilgisini artırmasına neden olmuştur. Ne yazık ki pratikte yerel yönetimlerin güçlenmesiyle sonuçlanması gereken bu durum yerel yönetimlerin aleyhine bir süreç dönmüştür. Siyasi partilerin demokratik olmayan yapısıyla birlikte ele alındığında merkezi yönetime talip olan partiler yerel seçimlerde adaylarını da yerel halkın iradesinden çok genel başkanlarının kararlarıyla belirlemektedir. Bu da yerel yönetimlerin özerk yapılarını “sözde” durumuna getirmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin güçlü ve yetkin hale gelmesi merkezi yönetimin dikkatini çektiği için yerel yönetim bir düzen verme ve denetleme gereği ortaya çıkmıştır. Büyük kentlerin oluşması, Anadolu’da sermayesiyle gündeme gelen illerin varlığı buralarda ekonomik rantın oluşumunu da beraberinde getirdiği için yerel yönetimlerin merkezin etkisinde kalması amaçlanmıştır. Yerel yönetim, yerel halkın ihtiyaçlarının karşılanmasından çok buradan elde edilecek kaynak ve insan aracılığıyla merkeze güçlü bir

⁵ Kemal Görmez, “Yerelleşme-Merkezleşme Geriliminde Büyükşehir Yasası”, *Zaman*, 18.11.2012.

⁶ A. Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009, s. 39.

şekilde yerleşmek amaçlanmaktadır. Bu şekilde küresel ilişkiyi de kontrolüne geçirmekte aslında küresel gücün istediği de budur.

Yerel yönetimlerin federal bir yapıda olduğu başkanlık sisteminin tartışıldığı bir süreçte bu yasanın çıkmış olması uygulamada büyük sorunlara neden olacaktır. Bu yasa ile yapılmak istenen şehirlerin coğrafi ve ekonomik niteliğine dikkat çekilerek küresel ekonomiye şehirlerin doğrudan katılımının amaçlandığı görülmektedir. Yasa gerekçesinde katılımcılıktan söz edilse de yasa demokratik katılımı daraltmakta neredeyse imkansız hale getirmektedir. Bu yasa ile asıl amaçlanan küreselleşmeye uyum sağlamaktır. Kanunun gerekçesinde bu amaç açığa vurulmuştur. Böylece küresel sermayenin çıkarları doğrultusunda daha çok kırsal alanlarda bulunan büyük hazine arazileri ticari amaçlı tarım alanlarına dönüşecektir. Uluslararası sermayenin toprak mülkiyeti imkanı daha da artmış olacaktır. Köy tüzel kişiliğinin kaldırılması, büyük şehir belediyesinin ilçede adeta merkezi bir idare gibi ilçe belediyesinin üzerinde hiyerarşik bir güç haline gelmesi küreselleşme konusunda karar alınmasını kolaylaştıracaktır. Hükümet küreselleşmeye uyum konusunda merkezin kontrolünü elinden bırakmak istemiyor. Katılımcılığın esas olduğu yerel yönetimlerin küreselleşme konusunda engel çıkarabildiğini düşündüğü için yerel yönetimler üzerinde etkinliğini artırmaktadır.

Son yıllarda başkanlık sisteminin gündemde oluşunun Türkiye'nin şehir / taşra politikasını yeniden yapılandırma yönelimiyle de ilişkisi vardır. Türkiye'de iş başında olan hükümet, ABD eksenli / güdümlü politikalarıyla eski Osmanlı toprakları üzerinde etkinlik kurabileceğini, birtakım idari / hukuki düzenlemelerle kendisine bağlayacağını sanmaktadır. Ancak Ortadoğu'da gelişen olaylar, oluşan yeni bloklaşmalar, Türkiye'nin kendi içindeki Kürt sorununu çözemeyişi gibi etkenlerden dolayı bu politikanın imkansız olduğu görülmektedir. Bu nedenle Başbakan Recep Tayyip Erdoğan son dönemlerde başkanlık sistemi yerine Türk usulü başkanlık sistemini dillendirmeye başlamıştır. Tek başına anayasayı değiştirmesi de mümkün görünmediğinden, büyükşehir sayısını artıran yasayı çıkarma yoluna gitmiştir. Bu yasa ile şehir kimliklerinin ön plana çıkarılıp her önemli şehrin doğrudan doğruya -gevşek merkezi yapıların kalışıyla birlikte- küresel ekonomiye bağlanması gerçekleşecektir. Şehirler kendi markalarını oluşturup daha üst çaptaki ilişkileri merkezi güçle koordinasyon içinde sürdürebileceklerdir. Bu gelişme, ülkenin küresel ekonomiye ve ilişkilere genel bağlılığıyla birlikte, yeni büyükşehir yapılanmasıyla küresel bağlılığın küre-yerelleşerek içinden çıkılmaz hale geleceği ihtimalini içinde taşımaktadır.